

vyprávění, většinou dokumentovaných na základě archivních záznamů, pak prezentuje svoji alternativu k „tradičním“ typologickým přístupům – typologickou analýzu co nejobecněji chápaných abstraktních typů hlavních elementárních zápletek (*types of the main elementary plots*), definovaných jako základní strukturální prvek folklorního vyprávění. Svoji strukturálně-sémantickou metodu uplatňuje Kerbelyté při analýze několika úrovní folklorních textů (využitelné i k potenciální metatextové analýze, včetně úvah o narativních a kulturních stereotypch archaických kultur).

První díl katalogu (*Genres and Tale Types*) je věnován genologii a typologické klasifikaci. Autorka vychází z mezinárodně uznávaného systému typologické klasifikace pohádek (přičemž není bez zajímavosti, že za vhodnější považuje systém AT z let 1928 a 1961, který vykazuje v lecčem logičtější strukturu než jeho revize ATU z roku 2004) s drobnějšími výhradami (například přidání samostatného žánru bajek a oddělení anekdot od vtipů, vycházejícími z tradice litevských katalogizačních prací). Druhý díl katalogu (*The Classification and Index of Elementary Plots and Their Types*) pak prezentuje výsledky autorčina uvažování nad

strukturou základních zápletek, které dělí na pět základních skupin (dále rozdělených na podskupiny, včetně častých binárních opozic „správného“ a „nesprávného“ jednání): 1. *The struggle for freedom from strangers or the desire to dominate them*; 2. *The acquisition of life necessities or convenience rendering objects*; 3. *The struggle for equal rights or high status among kin, in the family, and in the community*; 4. *The search for and ideal bridegroom or bride*; 5. *The struggle for unity and full value of kin, family and community*, doplněných o křížové odkazy ke katalogu AT.

Dlouho očekávané vydání anglického překladu inovativního katalogu Bronislavy Kerbelyté v jedné z nejdéle kontinuálně vycházejících monografických řad v antropologických a etnologických vědách (FFC) zpřístupňuje výsledky dlouholetých bádání této přední výzkumnice širší vědecké komunitě. I přes určité specifčnosti představuje potenciální inspiraci i pro v současnosti inovovanou domácí badatelskou práci na tomto poli, která se v posledních letech – po několika desetiletích relativního útlumu – znovu úspěšně rozvíjí hned na několika předních vědeckých pracovištích.

Petr Janeček (ÚE FF UK, Praha)

Zygmunt Bauman, Cizinci před branami. *Broken Books, Olomouc 2017, 94 s.*–

Je tomu nedávno, co nás navždy opustil sociolog polského původu Zygmunt Bauman (1925–2017), jeden z nejinspirativnějších intelektuálů dneška. I svým posledním dílem – útlým, ani ne stostránkovým spiskem – nám ovšem znovu připomněl svou schopnost pojmenovat aktuální společenské procesy a jejich pozadí. Dostál tak své pověsti sociologa tekuté modernity – věku

nejistot a „tekutých fenoménů“ (viz jeho česky vydané knihy *Tekuté časy* (2008), *Tekutá láska* a *Tekutý dohled* (společně s Davidem Lyonem, 2013)).

Posledním dílem tohoto veřejného intelektuála *par excellence* je soubor esejí *Cizinci před branami*. Již samotný název nikoho nenechává na pochybách, k čemu se na sklonku života pokoušel vyjádřit.

Uprchlíká krize vyvolala v celé Evropě vlnu morální paniky probouzenou mediálními obrazy stěhování národů a konce evropské (potažmo křesťanské) civilizace. Původ a dopady morální paniky, její zneužití a další souvislosti dobových reakcí na fenomén masových migrací načrtává svým typicky esejisticky laděným stylem v šesti oddílech, z nichž dva bylo možné číst již v druhé půlce roku 2015 na webu *socialeurope.eu*.

Uprchlíká, migrační, humanitární, politická, systémová (či jak bychom ji označili) „krize“ mimo jiné odhalila neschopnost odborníků a politiků reagovat na aktuální dění. Společnost se ocitla opuštěná a vystrašená. To není případ Baumana, který nečekal na ideálně-správný moment, kdy by se rozhodl k hektickému a emoce tříbícímu dění vyjádřit. Reagoval aktuálně, v přítomném okamžiku, tedy tak, jako to vždy uměl a jak to uměl právě on. Jeho myšlenky díky tomu putovaly směrem *ke* společnosti – jako například teze, kterými popisuje vztah svobody a bezpečnosti, s nimiž seznámil českou veřejnost během své přítomnosti na konferenci Evropské sociologické asociace v září 2015, kdy tzv. migrační krize kulminovala. Jakožto veřejný intelektuál zkrátka přijal zodpovědnost a předstoupil před společnost „tady a teď“.

To je ústřední kontext, na jehož pozadí je potřeba jeho poslední knihu vnímat. Proto se snaží nejprve porozumět *migrační panice*, derivátu *morální paniky* ve své úvodní esejí *Migrační panika a její (zne)užití*. Uvádí nás tím do světa mediálních sdělení a věku informační hojnosti, kdy čelíme nebezpečí „únavy z uprchlické krize“. Nutno již nyní říci, že se Bauman ukázal jako dobrý věstec, když veřejný prostor dneška brzy ovládne indiference, rutina a všeobjímající stav normality.

Všimá si zde rovněž toho, že únava či nezáměr následně vede k přehlížení jedné z příčin této „nové migrace“: doprovodným jevem modernity je produkce lokálně „nadbytečných lidí“. Tito „přebyteční“ (které pak v dalších částech knihy nazývá *nepřijemní, otravní, nechtění, nepřipustní*) společně s geopolitickými konflikty vytvářejí koktejl nejisté reality. Prostřednictvím jejího zjednodušování v médiích i „reálném životě“ ovšem vytváříme exkluzivní společenský řád – svět, do něhož nově příchozí nejsme ochotni zařadit. V našich očích reprezentují *nejistý* či *tekutý* chaos, tedy nebezpečí vedoucí k možnému zániku stávajícího řádu.

Přiléhavou metaforou současnosti se Baumanovi stala Ezopova bajka *O zajících a žábách* – zajíce všichni ohrožovali až do té míry, že se chtěli utopit v rybníku, když už nechtěli dále žít ve strachu. Žáby u rybníka se jich ovšem tak lekly, že to byly ony, kdo do vody naskákaly. Zající nakonec zjistili, že se vždy najde někdo, kdo je na tom ještě hůře. Zdá se, že spousta lidí se dnes ocitlo v pozici vystrašených a ponížených zajíců díky tlaku na výkon a nejistotě stálého zaměstnání. Nacionalismus se svou skepsí ke všemu *cizímu* je pak pojítko, které dnes absentující integrační mechanismy (rodina, náboženství) zajíců spojuje a nabízí záštitu proti žábám, do jejichž role jsou obsazeni právě lidé na útěku. Nově příchozí jsou přitom trestáni za to, že nám připomínají svět, který stojí mimo kupoli jménem Evropa, svět (i) evropských geopolitických selhání. V duchu hesla, že nositele špatných zpráv je potřeba potrestat.

V esejí *Plovoucí nejistota v pátrání po kotvě* Bauman sleduje pojmy *bezpečí* a *nejistota*. Dotýká se zde výjimečného stavu a *sekuritizace*, která v jazyce médií a politiky diskurz bezpečí/bezpečnosti

zcela ovládla. Tato klíčová kategorie dneška chce postihnout stále častější re-klasifikaci něčeho, co doposud bylo řazeno do kategorie „nejistoty“. Toto přeřazení odpovídá posunu směrem ke sféře bezpečnostních orgánů a kontrole (s. 26). Strážci pořádku, hlídka, ostraha hranic – to vše je legitimizováno „institucí“ vyhlášení výjimečného stavu, což vede spolu s užitím represe k reprodukci stávajícího mocenského panteonu (stát, národ, teritorium). Bauman tak upozorňuje na širší souvislosti reakcí politických aktérů, kteří existenciální nejistoty (křehkost sociálních pozic, nestabilita společensky uznávaných identit, vznik prekariátu) dokáží instrumentálně využívat.

Politika sekuritizace navíc podle něj pomáhá předem potlačit výčitky svědomí, které vyvolává pohled na trpící. Tato „adiforizace“ problematiky migrace vyjímá migranty ze sféry morálního hodnocení (s. 32). Lidé v pohybu/na útěku jsou tímto trikem zbaveni laického i náboženského významu a hodnoty a „migrační otázky“ se přesouvají z pole etiky do sféry bezpečnostních hrozeb. Ztotožnění „migračního problému“ s problémem národní a osobní bezpečnosti pak jen sleduje logiku sebe-naplňujícího se proroctví skrze dynamiku stigmatizace (anomální druzí). Výsledkem je bezpečnostní panika, která je vodou na mlýn populistickým řešením (esej *O vládě silných mužů (a žen)*), která sjednocují „znepokojenou třídu“ po celém světě. Baumanův text se tak řadí k podobnému gestu, jakým je zdvižený prst významného amerického historika a intelektuála Timothy Snydera v knize *Tyranie. 20 lekcí z 20. století*. Ta je pro náš „globální kmen“ rovněž důrazným varováním.

V eseji *Antropologické vs. Současné kořeny nenávisti* argumentuje nejen proti

plotům stavěným ve společnosti offline, ale též těm virtuálním (které dialogicky ovlivňují svět offline). Bauman se tak snaží upozornit na nebezpečí vytváření konformních zón online světa, do něhož vstupujeme jako ti, kdo jej řídí svým kormidlem jakožto vládci pod vlivem emocí. Zatímco online svět ovládáme, offline jsme to my, kdo je pod kontrolou.

Baumanův poslední počín rozhodně není hlubokou analýzou, která by společenské souvislosti „uprchlické krize“ nasvítla ve zcela originální podobě. Na taková zpracování si budeme muset zřejmě počkat, zda nevyjdou z per jiných autorů (jako je například Michel Agier). Dílo *Cizinci před branami* ale s sebou nese – domnívám se – důležité poselství. Baumanova vlastní emigrační zkušenost a biografie nám může být návodem k porozumění toho, proč se po celou dobu odborné činnosti zabýval modernitou a společností. Cítil se být součástí společnosti a během života pochopil, že místo abychom mezi sebou stavěli zdi, je potřeba stavět spíše mosty (i když se sociálním antropologem Thomasem Hyllandem Eriksenem lze jistě namítnout, že místo stavění mostů je potřeba si uvědomit, že všichni žijeme na jednom ostrově). Dialog je podle Baumana nutným předpokladem jakéhokoliv vztahu.

Základním mementem jeho posledního díla je ovšem to, s jakou důvěrou, ústící až ve víru, se obrací k nám čtenářům, příslušníkům „jediného kmene“ (post)moderní společnosti, jejíž projevy se snažil celý život postihnout ve srozumitelných kategoriích a souřadnicích jakožto její *insider*. Právě toto je inspirativní dědictví, které nám Zygmunt Bauman zanechal.

Michal Pavlásek (EÚ AV ČR, v. v. i., Brno)